

Handläggare
Maria Wedenlid
Telefon: 08-508 09 014

Till
Norrmalms stadsdelsnämnd
2017-03-23

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm - Lägesrapport av hållbarhetskommisionens arbete.

Remiss från kommunstyrelsen

Förvaltningens förslag till beslut

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Johanna Engman
Stadsdelsdirektör

Teenie Bennerholt
Tf administrativ chef

Sammanfattning

Kommunstyrelsen har begärt yttrande med anledning av remissen Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm – lägesrapport av hållbarhetskommisionens arbete.

Stockholm stad inrättade 2015 en kommission för ett socialt hållbart Stockholm och detta ärende utgör en lägesrapport från kommissionens arbete. Kommissionen lämnar i samband med lägesrapporten fyra delrapporter som behandlar hållbar skolutveckling, ungas etablering på arbetsmarknaden, medborgares inflytande i stadens beslutsprocesser och det offentliga rummets betydelse för en socialt hållbar samhällsutveckling.

Förvaltningen har tittat på delrapporterna utifrån stadsledningskontorets frågeställning.

Bakgrund

Kommunstyrelsen har begärt yttrande av samtliga stadsdels- och facknämnder med anledning av remissen Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm – lägesrapport av hållbarhetskommisionens arbete. Yttrandet ska vara kommunstyrelsen tillhanda den 13 april 2017.

Ärendet

Stockholm stad inrättade 2015 en kommission för ett socialt hållbart Stockholm och detta ärende utgör en lägesrapport från kommissionens arbete. Kommissionen lämnar i samband med lägesrapporten fyra delrapporter som behandlar hållbar skolutveckling, ungas etablering på arbetsmarknaden, medborgares inflytande i stadens beslutsprocesser och det offentliga rummets betydelse för en socialt hållbar samhällsutveckling.

Kommunstyrelsen har remitterat ärendet till samtliga nämnder för att få en redovisning av hur nämnderna ser på sina verksamhetsområden i förhållande till den analys och beskrivning som redovisas i delrapporterna, samt förutsättningarna för att genomföra de åtgärder som kommissionen lägger fram.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av administrativa avdelningen i samarbete med övriga avdelningar.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Förvaltningen har tittat på delrapporterna utifrån stadsledningskontorets frågeställning.

Medborgare med mandat – dialog och delaktighet i Stockholms stad

Stockholms stad har under de senaste åren höjt ambitionsnivån gällande medborgarnas delaktighet och inflytande över i staden och stadsdelsnämnderna har fått ett utökat ansvar att stärka stockholmarnas inflytande genom utveckling av olika former av dialoger, lokala råd, medborgarforum, medborgarförslag med mera.

Fokus i denna rapport ligger på att diskutera strategier och tillämpningar för att stärka och fördjupa demokratin, genom att inkludera grupper som idag står långt ifrån politiskt deltagande. Rapporten lägger även fram konkreta förslag på hur den lokala demokratin kan stärkas i Stockholms stad. I rapporten presenteras sju åtgärdsförslag, strukturerade inom ramen för tre övergripande rekommendationer.

Demokratiutredningen konstaterar att faktiska klassklyftor, etniskt och utbildningsmässigt utanförskap och bostadssegregation har skapat en situation där de som har störst behov av politiskt utformade åtgärder också är de som har svårast att komma in i politiska församlingar. Socioekonomiskt svaga grupper röstar i mindre utsträckning och har mindre politiskt inflytande än grupper som också i andra sammanhang är starka. När dessa grupper tappar förtroendet för att politiska beslut kan förbättra deras situation och inte längre finner det meningsfullt att rösta, riskerar också politiken att bry sig mindre om dem.

En annan aspekt som lyfts fram är att även om personer, som inte vanligtvis medverkar i olika deltagandeprocesser, deltar i en dialog, finns det en risk för att själva samtalet blir ojämnt eftersom erfarenheterna av argumentation och övertalning sannolikt varierar i gruppen. Vid medskapande dialoger får medborgarna inflytande och görs delaktiga i hela processen, från problemformulering till identifiering av åtgärder, genomförande, utvärdering och återkoppling.

Syftet med dialogerna skiljer sig åt mellan olika dialogformer. Det kan till exempel handla om att öka invånarnas delaktighet och inflytande i viktiga frågor mellan val, skapa och ta tillvara på engagemang för stadens utveckling, öka kvaliteten på stadens verksamheter, ta fram ett bättre beslutsunderlag eller skapa samhörighet i lokalsamhället.

Under våren 2016 genomförde stadsledningskontoret en enkätundersökning till samtliga förvaltningar och bolag i staden för att kartlägga förekomsten av dialoger inom staden. Syftet med kartläggningen var att få en bättre överblick över vilka olika typer av dialoger som har genomförts de senaste åren.

Resultaten från kartläggningen tyder på att stadsdelsförvaltningarna i första hand genomför dialoger i syfte att få in synpunkter, underlag och idéer. Därutöver anges syftet i vissa fall vara att öka inflytandet (med betoning på ungas inflytande), att hantera en konflikt eller problem/oro i ett område eller att stadsdelsnämndernas politiker ska få möta medborgarna på en offentlig plats i stadsdelsområdet. Stadsdelsförvaltningarnas dialoger handlar i huvudsak om trygghet, trivsel, parker och lekparker eller etablering av nya verksamheter som till exempel fritidsgårdar.

En klar majoritet av både förvaltningar och bolag uppger att de riktar sig till väldigt breda målgrupper, ”samtliga invånare i

stadsdelen”, ”alla som bor och verkar i det område som är aktuellt för dialogen”, ”alla besökare”, ”alla boende i närområdet”. I de fall avgränsningar har gjorts så handlar det i första hand om ålder, där unga oftast pekas ut som en primär målgrupp. De olika råd som finns (ungdomsråd, pensionärsråd, funktionshinderråd med flera) är per definition avgränsade till den målgrupp som rådet utgörs av. I vissa fall anordnas dialoger kring etablering, utformning eller upprustning av verksamheter som parklekar, fritidsgårdar eller likande. I dessa fall avgränsas ofta målgruppen till dem som besöker eller berörs av verksamheten. Det kan vara barn, unga, föräldrar, civilsamhälle etc.

Kartläggningen visar att vid stadsdelsförvaltningarna är det ungefär lika vanligt att någon form av utvärdering av dialogen har genomförts, som att det inte har gjorts. I de flesta fall där utvärderingar genomförts, framgår det tyvärr inte vad det är som har utvärderats (metod, syfte, deltagande etc.) och det finns heller inte så många exempel på vad utvärderingarna har landat i. För att veta hur väl en dialog lyckas nå ut till den önskade målgruppen är det naturligtvis viktigt att följa upp och utvärdera.

Rekommendationer och åtgärder på delrapporten Medborgare med mandat – dialog och delaktighet i Stockholms stad

Rekommendationerna och åtgärdsförslagen syftar till att peka ut en riktning för hur Stockholm ska kunna bli en jämlik och socialt hållbar stad, med utgångspunkt i utvecklingsområdet.

Utveckla förutsättningarna för medskapande i Stockholms stads beslutsprocesser

För att deltagandet ska bli meningsfullt för medborgarna bör dialogerna i större utsträckning röra icke-triviala frågor, där det blir tydligt för deltagarna hur dialogprocessen hänger ihop med konkreta förändringar i policy och verksamhet. Det kan till exempel handla om beslut som redan är fattade, men där staden ändå vill konsultera medborgarna om hur de på bästa sätt ska genomföras.

För att stödja en utveckling mot ett ökat medskapande inom Stockholms stad, bör stadens vägledning för medborgardialog och delaktighet utvecklas för att erbjuda ett bättre stöd för nämnder och bolagsstyrelser i att involvera medborgarna i medskapandeprocesser.

Säkerställ jämlika deltagandeprocesser

Demokratiutredningen påtalar också att det finns en risk för att medborgardialoger kan bli ytterligare en kanal för redan resursstarka medborgare att utöva inflytande över staden och därmed bidra till att försämra den politiska jämlikheten.

Genom öppna inbjudningar till olika former av dialoger, samlas i regel de som har tillgång till information, kunskap och intresse av att bevaka en fråga. För att komplettera deras deltagande kan riktade rekryteringar göras gentemot grupper som vanligtvis inte deltar i lika stor utsträckning. Stadsledningskontorets kartläggning över stadens arbete med medborgardialog visar att ganska få nämnder och bolag genomför målgruppsanalyser inför arbetet med medborgardialoger. Utredningen föreslår därför att särskilt fokus bör läggas på att nå de medborgare vars röster vanligtvis inte kommer fram på annat sätt.

Samordna och sprid resultat av genomförda medborgardialoger inom Stockholms stad

Stockholms stad bjuder årligen in till ett stort antal dialoger och samråd och tusentals synpunkter från stockholmarna samlas in. Det finns idag ingen sammanställning av de synpunkter som samlas in och det är svårt för stadens verksamheter att skaffa sig en överblick över vilka andra dialoger som genomförts, pågår eller är planerade i ett område.

Stadsledningskontoret har under 2016 tagit fram en projektskiss på en digital dialogportal för att skapa bättre förutsättningar för stadens verksamheter att samla in, systematisera och tillgängliggöra den information som stadens verksamheter regelbundet samlar in vid olika typer av dialoger, samråd eller liknande.

En risk med bristen på samordning av information som samlats in vid dialoger är att stadens verksamheter bjuder in till dialog i frågor, som stockholmarna upplever att de redan har tyckt till om i något annat sammanhang. Om de i detta fall inte heller har fått återkoppling på de synpunkter som de redan har lyft, finns en stor risk att de tappar förtroendet för staden och inte ser någon poäng med att fortsätta engagera sig.

Dold potential – Hinder och möjligheter för unga stockholmars etablering på arbetsmarknaden

Delrapporten analyserar unga mellan 16-29 år och deras etablering på arbetsmarknaden. Särskilt fokus riktas mot unga som varken arbetar eller studerar, unga med funktionsnedsättning och unga utrikes födda. En fullgjord gymnasieutbildning är den mest

betydelsefulla faktorn för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. I rapporten framkommer att unga som varken arbetar eller studerar, unga med funktionsnedsättning och unga utrikes födda har i lägre grad fullföljt gymnasiet sett till gruppen unga i helhet. Särskilt oroande är utvecklingen för unga med funktionsnedsättning, där resultaten kontinuerligt har försämrats.

Rapportens slutsatser är att insatser som erbjuds till målgruppen måste anpassas till just unga med funktionsnedsättningar och unga utrikes födda, främst nyanlända. Intern samverkan och samverkan med andra myndigheter behöver stärkas. Även ökad samverkan mellan skola och arbetsliv är en viktig åtgärd. Nya arbeten inom stadens verksamheter behöver skapas genom arbetsdifferentiering. Anpassade utvecklingar till målgruppens förutsättningar och behov behöver utvecklas.

Staden där vi möts – arkitektur och kultur i det offentliga rummet

Den här delrapporten fokuserar på hur stadens utformning och människors boendemiljö påverkar hälsa och välbefinnande. Den fysiska miljöns gestaltning och närhet till arbetsplatser, skolor, service, kollektivtrafik och grönområden kan ge förutsättningar för sociala relationer mellan människor och grupper samt öka tryggheten. Tillgången på bostäder påverkar vilka möjligheter invånarna har att välja var de vill och vilka liv de vill leva. Den expansiva period som Stockholm nu befinner sig i skapar möjligheter att bygga en mer jämlik stad med mer likvärdiga stadsbyggnadskvaliteter i hela staden. Områden som upplevs ha brister ur jämställdhets-, äldre- eller barnperspektiv och där invånarna känner sig otrygga kan förbättras genom om-, till- och utbyggnad. Den snabba utbyggnaden av staden kan dock även leda till att existerande problem förstärks med ökad bostadssegregation, ojämlik tillgång till service, kollektivtrafik och andra resurser och fler otrygga stadsrum. Om befolkningen ökar snabbare än bostadsbyggandet kan det också leda till ökad trångboddhet och i förlängningen att ekonomiska svaga hushåll hamnar utanför bostadsmarknaden. Det ligger ett stort ansvar på stadsbyggandet att klara utmaningen om en sammanhållen stad.

En stad består av mer än sina hus. Den består av sammanhängande system av offentliga rum mellan alla byggnader såsom torg, gator, parker, promenad- och cykelstråk, lekpark, idrottsplatser och andra offentliga platser. Det är på dessa platser, där det dagliga livet pågår, som det är möjligt att skapa förutsättningar för möten mellan människor. Det ska finnas utrymme för olika åsikter och intressen

att mötas i ett demokratiskt välfungerande offentligt rum. Det är avgörande att medvetet arbeta med de sociala värdena, t.ex. genom att stärka det sociala investeringsperspektivet och öka användandet av kulturnärvaro.

Stadsliv och städers framgång

Delrapporten fastslår att en positiv utveckling av det offentliga rummet inte sker av sig själv utan behöver planeras med hjälp av strategier och uppföljning. En förbättrad stadsmiljö, som används livligt och frekvent, ger framgångsrika och hållbara städer och är lönsamt genom att det skapar en känsla av gemenskap, trygghet, attraktivitet och livskvalitet för medborgarna. Det bör dock påpekas att stadsförnyelse också kan resultera i oönskade former av gentrifiering, en social statushöjning av ett område, en inflyttning av personer med hög ekonomisk status som tränger undan socioekonomiskt svaga grupper som redan bor på platsen, och en därigenom bidrar till en ökad segregation. Städer behöver ha strategier för att hantera detta. Annars riskerar bristen på möten mellan olika grupper att skapa vanföreställningar om ”den andra” med tilltagande känsla av främlingskap. Detta är särskilt viktigt i en mångkulturell stad.

Trygghet och tillit i staden

Att det finns stora skillnader i upplevd trygghet mellan olika stadsdelar är ett varningstecken i arbetet med social hållbarhet. Känslor av otrygghet kan byggas upp av rykten, egna eller andras erfarenheter eller inlärd föreställningar om vissa platsers farlighet. Känslor av det här slaget skapar begränsningar och hindrar människor från att röra sig fritt i sin vardag. Det kan handla om att inte gå ut efter mörkrets inbrott, att ta omvägar runt vissa platser, att inte kunna ta sig till de aktiviteter man önskar. Eftersom otrygghet ofta är kopplat till vissa specifika platser finns det ofta möjligheter att sätta in vissa trygghetsskapande åtgärder. Platsens karaktär, belysning, siktlinjer (överblickbarhet), skötsel och underhåll och om den upplevs som ödslig kan till viss del åtgärdas. Forskningsstudier har fastslagit att kvinnor i högre grad än män känner sig otrygga i offentliga rum. Det är viktigt att lyfta olika perspektiv på vardagslivet och att använda den erfarenhet och kunskapen de förmedlar, för att hitta nya metoder och kompetenser inom stadsplanering. En ny syn på vad som är giltig kunskap kan växa fram ur detta. Kultur kan bidra till att människor gör platsen till ”sin” genom att bygga relationer till den och ge den en identitet.

Stadsplanering med människan i centrum

Vad innebär det att sätta människan i centrum i stadsplaneringen? Frågan har besvarats olika under olika tidsepoker beroende på vilka

ideal och politik som varit rådande. Just nu råder en motreaktion på 1960 och 70-talens storskaliga byggande. Kritiken har funnits allt sedan den storskaliga utbyggnaden av förorter startade¹. Kritiken går ut på att det råder en bristande omsorg om det offentliga rummet och om stadslivet eller ”livet mellan husen”. Det framförs att det behövs en mänsklig skala, tillgång till grönytor, kulturvärden och en medveten gestaltning.

En central fråga är möjligheterna att reglera markanvändningen och prioritera gemensamma intressen. Stadsdelar kan med fördel byggas ihop för att öka befolkningsunderlaget för service och handel. Ett mindre attraktivt område kan med hjälp av investeringar i det offentliga rummet bli mer attraktivt vilket ger en ökad efterfrågan på bostäder vilket i sin tur lockar privata investerare. Stadsutvecklingen bör drivas av mål om rättvisa, demokrati och mångfald.

UN-habitat har beskrivit principer för ett levande gatuliv. De anger att minst en tredjedel av ytan bör utgöras av gatumark, tätheten bör vara hög men det ska vara en blandad markanvändning och det bör finnas fastigheter i olika prislägen och olika upplåtelseformer i alla grannskap. Markanvändningen bör även regleras för att motverka en allt för ensidig funktion i ett grannskap.

En mer jämlik stadsutveckling och minskad boendesegregation kräver politiska ställningstagande på nationell, regional och lokal nivå. Plan- och bygglagen PBL signalerar att en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god, långsiktig hållbar livsmiljö ska eftersträvas. Vård, omsorg, social service, utbildning och kultur finns i dag inte med i tillräcklig utsträckning. Ett etnologiskt perspektiv kan användas för att belysa den kulturella mångfalden.

Behov av innovativa processer och verktyg

Jämlik och socialt hållbar stadsutveckling kräver nya metoder. Boverket och Tillväxtverket anger i sin rapport *Tillväxt kräver planering* (2015) att den fysiska planeringen bör präglas av flexibilitet, kreativitet och nyfiken utforskande. Standardiserade metoder och processer ter sig allt mer orealistiskt. Ett stöd i arbetet kan vara sociala planeringsprocesser där förutsättningar för ett framtida aktivt offentligt kulturliv bör främjas genom att t.ex.

---

¹ Jane Jacobs, *The death and life of great american cities* (1961) och Jan Gehl, *Life between buildings - using public space* (originaltitel på danska *Livet mellem husene*) (1971)

integrera konstnärliga praktiker, kompetenser och begrepp i samhällsplaneringen.

Kulturens roll i det offentliga rummet

Staden kan ses som kultur i sig likväl som en plats där förutsättningar finns för att utveckla kultur. Sättet att bygga en stad och byggnaderna i sig är materiella uttryck för vår syn på samhället och hur vi relaterar till varandra. I arkitekturen syns vår samhällssyn, synen på makt och inflytande samt på olika typer av verksamheter. Städens utveckling präglas starkt av den samhällsordning som gäller, regleringar och värderingar. Miljön blir därigenom frysta representationer av olika tiders samhällsskick. Stadens kultur och livet i staden påverkar social, ekonomisk och ekologisk utveckling och bidrar till identitetsprocesser och demokrati.

Begreppet ”Placemaking” eller platsutveckling används för att beskriva den samarbetsprocess för att maximera gemensamma värden kring en plats. Kulturarvet i städerna framhålls som en vital gemensam resurs för utveckling av platsidentiteten som kan bidra till attraktivitet, stabilitet, och trygghet i staden som helhet. Kulturell mångfald avser de många olika former genom vilka olika grupper och samhällen uttrycker sin kultur, både materiella och immateriella värden. Det finns ett stort kulturellt kapital i staden att förvalta, vårda och utveckla såsom kulturhistoriskt intressanta miljöer som skyddas av lagstiftning och bevarandeprogram. Stadsmiljöns kulturella värden är dock svårfrågande och komplexa och riskerar därmed att få underordnad betydelse jämfört med de tekniska och ekonomiska frågor eller reduceras enbart till bevarandefrågor av det materiella.

Kulturvärde och social hållbarhet

Begreppet kulturvärde spelar en viktig roll och ses som ett allmänt intresse i svensk miljö-, plan- och bygglagstiftning. Kulturmiljö och kulturvärden bedöms ur tre kompletterande perspektiv; kulturhistoriskt, estetiskt och socialt, vilka motiverar olika åtgärder i den kommunala planeringen. Detta har uppmärksamats i en metod som kallas ”cultural planning” som handlar om att identifiera och tillvarata kulturella resurser i bred bemärkelse i planeringen.

Kulturliv och sociala investeringar i stadsmiljön

Kultur kan, förutom att skapa en levande stadsmiljö, bidra till att attrahera besökare och generera intäkter. Stockholms läns landsting har kartlagt den så kallade kreativa ekonomin som underlag för sin kulturplan som är kopplad till den regionala utvecklingsplanen, RUF5 2050. Där framgår att ca en femtedel av alla arbeten är inom

kultur och den kreativa sektorn och att hälften av alla inom denna sektor arbetar i Stockholms län. Att statistiskt bevisa att kulturproduktion stärker städernas attraktionskraft är inte lätt men det ses som en viktig faktor för dess konkurrenskraft. Tillfälliga produktionsplatser för media, konst, teater, foto och även service och reparation uppstår ibland i gamla industrilokaler med lägre hyresnivåer men tvingas i regel flytta när stadsutvecklingen gör att hyrorna stiger. Det bör därför utarbetas strategier för att dessa lågavkastande verksamheters villkor. Här kan ett socialt investeringsperspektiv synliggöra kulturens betydelse för stadslivet och den ekonomiska hållbarheten i staden. Kulturellt arbete, liksom annat socialt förebyggande arbete, behöver ställas i ett samhällsekonomiskt perspektiv. Ensamhet, otrygghet och ohälsa ger ökade samhällskostnader medan en stadsmiljö med rikt kulturliv ger upphov till en annan kostnadsbild. Nya kalkylmodeller gör det möjligt att beräkna samhällsvinsten i enskilda projekt.²

Nyttor av kulturnärvaro i staden

Närvaron av kultur bidrar till social sammanhållning i staden som helhet och till känslor av trygghet och tillhörighet. Jämlika livsvillkor och social hållbarhet i relation till kultur kan förstås som människors närhet till kulturverksamheter, till lokaler för kulturell aktivitet och verksamhet och till andra aktiva kulturutövare. Människor på väg till eller från dessa verksamheter liksom byggnaderna i sig kommunicerar kulturnärvaro, även om inte aktivitet pågår dygnet runt. Begreppet kulturnärvaro innefattar olika kulturperspektiv.

- *Att få till sig*, vilket inbegriper att människor påverkas av sin miljö såsom arkitektur, offentlig konst, ljussättning, trädgårdskonst, verksamheter och utbud.
- *Att uttrycka*, som handlar om att det finns plats och möjlighet, att själv eller i grupp, spontant eller organiserat, tycka, tänka och agera. Det innefattar även att exponeras för andras kulturella uttryck.
- *Att göra*, betyder att själv praktisera konst, musik, dans eller annan scenkonst. För detta behövs lokaler.
- *Att delta*, som är att se andra utöva scenkonst, besöka konstupställning och att få vidgade perspektiv genom att få insyn i andras tolkningar.

Arkitektur och kultur i Stockholms offentliga rum

Stockholm har en mångsidigt sammansatt bebyggelse som utgår ifrån landskapets förutsättningar. Konstnärlig utsmyckning möter

stockholmare och besökare i det offentliga rummet och i offentliga inrättningar som vårdcentraler, skolor och tunnelbana. De sociala stadsplaneringsambitionerna har varit höga. Barn och ungas rätt till kultur har särskilt lyfts de senaste åren. Detta har gett staden ett internationellt rykte som vacker och välplanerad.

En trygg och levande stad för alla – vision och verklighet
Stockholms stad har för avsikt att förbättra den offentliga miljön i hela staden vilket beskrivs i vision 2040. Parker och torg av hög kvalitet ska erbjudas alla. Särskilt fokus ska därför läggas på ytterstaden enligt kommunfullmäktiges budget 2016. Framkomlighetsstrategin anger att inner- och ytterstaden ska knytas samman bättre. I kommissionens första delrapport gavs rådet att öka det sociala perspektivet vilket nu görs i förslaget till ny översiktsplan.

Det finns ändå utmaningar i att förbättra Stockholms stadsmiljö. Bland annat de stora skillnaderna i upplevd trygghet, tillgång till service, idrottsutbud och nedskräpning mm som framkommer i stadens egna årliga undersökningar. Sammantaget känner sig endast 5 procent otrygga i sitt bostadsområde, men kvinnor känner större otrygghet än män och i socioekonomiskt svaga områden har andelen som upplever otrygghet de senaste åren ökat och är nu så hög som 30 procent i Rinkeby medan den på Östermalm är 2 procent.

Segregationen behöver minska

Stockholm rankas högt bland världens huvudstäder av UN-habitat när det gäller god livskvalitet, men lägre när det gäller integration. Av tretton undersökta städer i Europa är Stockholm den stad där segregationen ökat mest. Människor med olika inkomster och bakgrund möter i allt mindre omfattning varandra i vardagslivet. Människor med låga inkomster och utrikes födda koncentreras allt mer till samma områden medan de med höga inkomster, lång utbildning och arbete koncentreras till andra områden. Detta kan på sikt stigmatisera både områden och individer från dessa områden som får begränsade livsmöjligheter. Pengar för kvalitet i den offentliga miljön avgränsas i dag till att fördelas inom enskilda projekt. För ökad jämlikhet behöver nya samverkansmetoder utvecklas. Att ta folks upplevelser på allvar är en fråga om demokrati. Kulturnämnden har tilldelades extra pengar under 2016 för att utveckla sin kommunikativa och pedagogiska roll, inte minst i de yttre stadsdelarna.

En välplanerad stad som ska bli tätare

Efterkrigstidens planering i Stockholm är internationellt uppmärksammas, med bl.a. tunnelbanans satellitstäder och den höga socio-kulturella ambitionen. Nu när staden växer kan de mellanrum som medvetet skapades mellan de yttre stadsdelarna, för att ge dem olika lokala identiteter men som idag försvårar den sociala integrationen, byggas igen. Det går att ha både täta *och* gröna stadsdelar. Med en medvetenhet om grönytorernas kvalitet, storlek, gångavstånd och orienterbarhet så kan gröntillgången till och med bli bättre efter en förtätning.

Kunskaper om arkitektur- och kulturvärden

Stadsbyggnadskontoret har tagit fram flera strategidokument för att stärka arkitektur- och kulturvärden i staden. Inom större stadsutvecklingsprojekt görs kulturmiljöutredningar. Kulturhistoriska inventeringar har gjorts över hela staden och stadens byggnadsordning liksom Stadsmuseets klassificeringskarta syftar till att vägleda i dessa frågor i enlighet med kraven i PBL.

Utveckling i de yttre stadsdelarna

Stadens facknämnder lyfter behovet av satsningar i ytterstaden. Offentliga ytor behöver rustas och också små insatser kan vara betydelsefulla, såsom ny belysning, nya träd, ny beläggning och avsmalning av gator, så att de boende känner att det satsas även i deras närmiljö. Att tillåta medborgarna vara medskapare är centralt för ett framgångsrikt resultat.

Socialt värdeskapande stadsutveckling

Den intensiva stadsutbyggnadstakt Stockholm just nu är i är fullt jämförbar med efterkrigstidens och förra sekelskiftets omvandlingar. Skillnaden är att nu bygger vi en ny stad *i* staden, tidigare byggdes staden utåt. Skönhetsrådet menar att omsorgen om platsen mellan husen utgör kvittot på om staden blir bra att leva i. Varje projekt bör därför också motiveras utifrån sin betydelse för stadsmiljön. Kommissionens tidigare rapport Från delad till enad stad föreslog att staden utvecklar arbetet med sociala stadsrumsanalyser och identifierar de platser med störst behov av utveckling, dels i grannskapet, men också i stadsdelen, stadsdelsgruppen och i hela staden.

Lokala samverkansprojekt – Stockholmsexempel

De allmänna bostadsföretagen spelar en viktig roll i olika kreativa utvecklingsarbeten där olika aktörer samverkar för en hållbar stad och fungerar också som en inspiration för andra.

- *Bagarmossen Smartup* drevs av Stockholmshem som förde en löpande dialog med boende, handlare, hyresgäster,

- föreningar och småföretagare som låg till grund för stadsutvecklingsprojektet. I dag driver de som bor i området projekt inom stadsodling, kreativitet och entreprenörskap.
- *Medborgarbudget i Fagersjö* var stadens pilotprojekt som beslutades 2015. För att stärka den lokala demokratin och medborgarnas inflytande fick alla boende och verksamma i området över 10 år komma med förslag och rösta på hur pengarna bäst användes i syfte att skapa en ny mötesplats i området.
  - *Feministisk planering i Husby centrum* är ett projekt för att uppmärksamma kvinnors trygghet i det offentliga rummet. Husby centrum har beskrivits som slitet, otrött och dominerat av män. Målet är att stadsplaneringen ska bidra till att kvinnor känner sig trygga och tillåts ta större plats.
  - *Stadsmuseet "På plats" i Farsta och Östberga* Stadsmuseet bedriver verksamhet i Farsta och Östberga under perioden 2015-17 för att stärka och synliggöra den lokala identiteten. Genom samverkan med stadsdelarna får de boende möjlighet att träffa stadsmuseets yrkesprofessioner, delta i aktiviteter som drakbygge och grillkvällar i parken. Samtidigt har livet i och kring parken dokumenterats.
  - *Tillfällig arkitektur i Kärrtorp* användes som koncept i samband med centrumets upprustning 2015. Boende och verksamma i området erbjöds att med hjälp av flyttbara tråkuber, inspirerat av minecraft, gestalta torget. En teaterscen och serveringar flyttade samtidigt ut på torget. Projektet gav fördjupad kunskap om hur folk använde torget, var de ville sitta, var de ville se planteringar osv.

Kulturnärvaro och kulturutbud i Stockholms stadsmiljö

Närvaron av kultur bör användas för att generera stadsliv som bidrar till att utveckla sociala nätverk som går på tvärs. Därigenom kan olikheter överbryggas och tryggheten stärkas i vardagen. Detta kan göras genom stadens ansvar för bibliotek, kulturskola, kulturevenemang, musei- och utställningsverksamhet samt genom stadens stöd till det fria kulturlivet, statliga och regionala aktörer. Forskning visar att kulturnärvaron är låg där befolkningen har begränsade ekonomiska resurser varför dessa områden bör främjas. Biblioteken bör differentiera sin verksamhet och anpassa sig till de boendes behov. Hemgårdarna, de allmänna samlingslokalerna, finns över hela staden och en fortsatt utbyggnad bedöms viktig då de utgör en viktig del av civilsamhället. De tjej- och killgrupper som bedrivs vid gamla stans hemgård är en verksamhet som skulle kunna spridas till andra stadsdelar. Deltagandet i Stockholms kulturskola, som är Europas största, varierar mellan stadsdelarna,

från ett par procent i bl.a. Rågsved och Tensta till uppemot 20 procent i Enskede. Närhet och kostnad är viktigt i vissa områden medan det spelar mindre roll i andra områden. Försök med avgiftsfri musikverksamhet genomförs i områden där kulturskolan haft svårt att få deltagare, såsom Bredäng och Husby och även familjerna engageras. Syftet är att nå fler medborgare.

Konsten och ateljéerna

Stockholm konst ansvarar för att tillföra platspecifik konst vilket betyder offentlig konst och konst i byggnader förvaltade av staden. Denna konst finansieras genom enprocentregeln som innebär att en procent av alla byggprojekt ska avsättas för konstnärlig gestaltning. Att medlen är knutna till aktuellt projekt betyder att satsningar sker där staden bygger nytt eller bygger om vilket sätter befintliga områden som inte exploateras inte får del av medlen. De projekt som genererar mest pengar 2016 är Medborgarhuset på Södermalm, Kolkajen på Norra Djurgården och Södra Värtan. Stockholm ger också s.k. ateljéstöd till konstnärer bosatta i Stockholm. Merparten av de knappt sexhundra yrkesverksamma konstnärer som får stöd både bor och har sina ateljéer på Södermalm eller strax söder om Södermalm. Järva saknar nästan helt ateljéer.

Kulturstödet

Kulturstödet, verksamhetsstöd till studieförbund och samlingslokaler och subventioner till ungdomars deltagande i kultur, ska gå till att kulturen ska nå fler i hela staden. En utmaning är att nå nya kulturområden och delar av ytterstaden för vilka kulturstödet är okänt. Mest stöd beviljas Norrmalm och Södermalm eftersom många scener och lokaler ligger där.

Den lärande skolan

Synpunkter på delrapporten Den lärande skolan ska endast ges av utbildningsnämnden.

Förvaltningen synpunkter

För att underlätta för den oinsatte läsaren bör det finnas en ordlista eller att alla ord inledningsvis definieras eftersom vissa begrepp inte är etablerade. Vad menas med Kultur i just denna rapport, vad betyder kulturell närvaro osv.

Det sätt som kommissionen arbetat på, att ha fristående forskare anknutna till arbetet, är ett bra sätt att forskningsförankra kunskapen i rapporten. Det visar att resultatet är välunderbyggt.

I rapporten beskrivs flera av stadens styrdokument som är viktiga för att uppnå målet om en socialt sammanhållen stad, där

utvecklingen av Stockholms gemensamma stadsrum bidrar till detta mål. Förvaltningen anser att stadsdelsnämndernas parkplaner som anger strategier för utveckling av respektive stadsdelsområdes parker och gröna gaturum är viktiga att lyfta fram, dessa omnämns inte i rapporten. Förutom att parkplanerna utgör stadsdelsnämndernas styrdokument för satsningar i utvecklingen av parkerna, fungerar parkplanerna som underlag för stadsbyggnadskontorets stadsdelsvisa områdesplanering.

Förvaltningens synpunkter på delrapporten *Medborgare med mandat – dialog och delaktighet i Stockholms stad* samt dess rekommendationer och åtgärder

Utveckla förutsättningarna för medskapande i Stockholms stads beslutsprocesser

Förvaltningen anser att staden tagit fram en bra vägledning för medborgardialoger, som förvaltningen använder sig av bland annat i parkupprustningsprojekt. Vid dessa dialoger använder förvaltningen olika typer av riktade rekryteringar och traditionell annonsering i lokal press. Dialogens utformning beslutas utifrån de olika parkernas behov och besökare.

Vidare kan det vara möjligt att prova med att avsätta en mindre del av nämndens medel för parkinvesteringar till en medborgarbudget, i syfte att skapa engagemang och delaktighet i utveckling av en plats i parkmiljön. Ett sådant arbetsätt kräver dock att en god representativitet finns i den grupp av medborgare som ska få ansvara för medborgarbudgeten. För att undvika att personer som ofta använder platsen inte får komma till tals i en sådan här process krävs det att metoder utvecklas för att säkerställa att inte ett fåtal personer som har lätt för att göra sin röst hörd får bestämma över en miljö som ska kunna nyttjas av alla.

Säkerställ jämlika deltagandeprocesser

Förvaltningen håller med om att riktade rekryteringar samt målgruppsanalyser bör genomföras inför medborgardialoger för att säkerställa att syftet med medborgardialoger nås. Förvaltningen saknar i dagsläget resurser och kunskap för att göra utförliga målgruppsanalyser samt riktade rekryteringar och efterfrågar stöd och goda exempel från stadsledningskontoret.

Samordna och sprid resultat av genomförda medborgardialoger inom Stockholms stad

En dialogportal skulle kunna ge bättre förutsättningarna för att genomföra kvalitativa medborgardialoger. Samt ger förvaltningarna underlag för att avgöra om det finns behov av att genomföra en ny

dialog eller om svaret redan finns i form av tidigare inhämtade synpunkter.

Om verktyget tas fram bör även förvaltningarna också kunna se vilka andra dialoger som pågår eller är planerade i motsvarande område för att i möjligaste mån undvika krockar alternativt identifiera samordningsvinster.

Förvaltningens synpunkter på delrapporten *Dold potential – Hinder och möjligheter för unga stockholmars etablering på arbetsmarknaden* samt dess rekommendationer och åtgärder Majoriteten av åtgärderna och rekommendationerna i denna delrapport riktar sig till arbetsmarknadsnämnden, utbildningsnämnden och socialnämnden. Förvaltningen ser positivt på de rekommendationer och åtgärder som rapporten lägger fram.

Vuxenenheten på Norrmalms stadsdelsförvaltning arbetar med unga personer mellan 16-29 år med funktionsnedsättning. Samverkan sker med Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. I utredning säkerställs om personen kan stå till arbetsmarknadens förfogande och då hänvisas personen dit. Eller så kan personen hänvisas till stadsdelsförvaltningen och utredning görs för daglig verksamhet. De dagliga verksamheter som har i uppdrag att få ut personerna i praktik och senare OSA-anställningar, offentligt skyddat arbete, samverkar också med Arbetsförmedlingen.

Inom nämndens verksamhet för ekonomiskt bistånd, Försörjningsstödsenheten på Östermalms stadsdelsförvaltning, hänvisas vuxna personer som är arbetslösa och uppstår ekonomisk bistånd till stadens Jobbtorg, arbetsmarknadsförvaltningen.

Inom den gemensamma verksamheten för ensamkommande barn, enheten för ensamkommande barn, återfinns många ungdomar från 16 år. I rapporten framkommer att unga med utländsk bakgrund som kommer till Sverige mellan 17-23 år har svårare att fullfölja gymnasiet och träda in på arbetsmarknaden.

Använd Stockholms stads verksamheter för att främja ett inkluderande arbetsliv

Nämnden har flera verksamheter som är upphandlade och att rikta sociala klausuler i upphandlingar till särskilt prioriterade grupper ses som en ambitionshöjning.

Nämnden har ansvar för många olika verksamheter och det finns möjligheter att i större utsträckning ta emot unga med funktionsnedsättningar och unga nyanlända för praktik eller

särskilda anställningar för prioriterade grupper för att öka kontaktnät och få arbetslivserfarenhet.

Förvaltningens synpunkter på delrapporten *Staden där vi möts – arkitektur och kultur i det offentliga rummet* samt dess rekommendationer och åtgärder

Stärk det sociala investeringsperspektivet i stadsutvecklingen

Nämnden har tidigare besvarat remissen Gestaltad livsmiljö (SOU 2015:88) och ställt sig positiva till denna typ av åtgärder då en mer jämlik tillgång till goda livsmiljöer är en förutsättning för en hållbar samhällsutveckling. Stora förändringar har skett inom området arkitektur, form och design och samhället i stort och politiken bör formuleras utifrån samhällets nya utmaningar. Begreppet *gestaltad livsmiljö* ger en positiv och inkluderande syn på de offentliga miljöerna mellan husen och förvaltningen anser att regeringen bör fatta beslut i denna fråga för att satsningarna på t.ex. en utvecklingsfond för att främja arkitektur och design ska bli långsiktig och genomsyra alla samhällsområden.

Nämnden har också tidigare besvarat remissen Grönare Stockholm, och framfört att denna vägledning i olika skeden, från utredning till förvaltning kan bli ett bra stöd för stadens tjänstemän och för de konsulter som arbetar på uppdrag av staden. Förvaltningen ser dock att vägledningen behöver kompletteras och förtydligas för att kunna bli ett handfast arbetsverktyg för alla som arbetar med gröna frågor i staden. Att utveckla den strategiska vägledningen kan med fördel bli ett uppdrag som den strategiska samordningsgruppen skulle kunna ta fram. Detta skulle med fördel kunna bli ett eget dokument. Förvaltningen ser ett stort värde med att det strategiska arbetet med att förvalta och utveckla stadens gröna värden samordnas av en grupp under ledning av stadsträdgårdsmästaren. Den behöver bemannas av berörda aktörer som ansvarar för planering, genomförande och förvaltning av parker och naturområden på de tekniska förvaltningarna och stadsdelsförvaltningarna. Samordningen av det strategiska arbetet är en viktig förutsättning för att uppnå målet om en jämställd och jämlik stad. Förvaltningen anser att rapporteringen ska ske samlat till berörda förvaltningschefer, men att detta även ska omfatta representanter från stadsdelsförvaltningarnas direktörer, förslagsvis med en representant från respektive ”fyrling”.

Att förebyggande socialt arbete i längden blir billigare än att hantera samhällsproblem och kriminalitet som uppstår till följd av sociala problem får betraktas som allmän kunskap. Det som är svårt är att beräkna det i pengar. Kostnaderna kommer dessutom genast medan

vinsterna av de satsningar som görs i dag kommer flera decennier senare. Detta är det stora dilemmat när det gäller sociala frågor och hur mycket dessa satsningar får kosta. Generellt för alla de satsningar som föreslås i rapporten är att de är av godo och skulle bidra till en mer jämlik och rättvis stad men att de förvaltningar och bolag som ska göra dessa åtgärder då måste garanteras pengar och personella resurser att genomföra det.

Detaljplaner och markanvisningar ska innehålla ställningstaganden om socialt värdeskapande

I alla exploateringsprojekt, innerstaden såväl som ytterstaden, är det önskvärt att staden har styrmedel för att kunna skapa den stadsmiljö som önskas.

Använd tillfällig arkitektur och kulturhändelser för att utveckla stadslivet utanför innerstaden

I samband med att platser byggs om eller byggs ut, oavsett om det sker i de centrala delarna eller i ytterstaden, kan tillfälliga lösningar under byggtiden behövas. Avskärmade och inhägnade byggarbetsplatser kan upplevas som skrämmande och en plats man helst undviker, speciellt då ingen verksamhet pågår. Exploateringskontoret bör få ansvar för tillfälliga projekt under utbyggnad, runt byggarbetsplatser.

Bilagor

1. Remissen. De fyra delrapporterna finns att få om man kontaktar normalm@stockholm.se